

RIMSKE SVJETILJKE IZ OSIJEKA.

Stari su si narodi na razan način priređivali svjetlo, koje im je trebalo, da se rasvijetle sjajne palače bogataša i kolibe siromaha. Za stare Egipćane pripovijeda Herodot, da je u gradu Saisu „u noći za vrijeme svetkovine zapalio svatko mnogo žižaka pod vedrim nebom oko kuće unaokolo. Žišci su zdjelice pune soli i ulja, a navrh toga je stijenje, koje gori cijelu noć; i zato se svetkovina zove „paljenje žižaka.“ A koji Egipćani ne dođu na taj zbor, paze na svečanu noć, te zapale i oni svi žiške, i tako ne gore žišci samo u Saisu, nego po cijelom Egiptu.“ Na drugom nam opet mjestu pripovijeda isti Herodot, kakovo ulje Egipćani rabe. „A ulje gotove Egipćani, koji u nizinama nastavaju, od ploda silikiprijskoga, a zovu ga kiki. Po bregovima riječkim i jezerskim siju te silikiprije, koje u Heladi same od sebe rastu. One, koje se u Egiptu siju, nose obilan, ali smrdljiv plod. Jedni taj plod, kada ga oberu, tuku i tiješte, a drugi ga prže i kuhaju, pa spravljaју ono, što otječe. To je ulje masno i nije ništa manje prilično za posvjet od drvenoga ulja, samo je smrdljivo.“ Kod mrtvoga tijela kćeri kralja Mikerina gorjela je svake noći svjetiljka, a vječno svjetlo (λύχνος ἄσβεστος) gorjelo je u hramu Jupiteru Ammonu. Ove silikiprije, što se spominju, su ricinus communis. I Antonije se divio množini žižaka, kada je bio kod Kleopatre u Egiptu.

Kod rane i sveopće porabe uljane svjetiljke u Egiptu, nijesu Grci u heroičko doba rabili ulja za rasvjetu. Među predmetima, što ih je Schliemann u Troji iskopao, nema nijednoga, kod kojega bi se razabirala poraba žiška. U Odyseji se spominju luči (δῦτις). Telemaka prate sluge, kada ide spavati, sa gorućim lučima u ruci. Kod luči raspliće Penelopa tkanje, što ga danju satkala, a u Alkinojevoj palači drže u rukama dječaci luči, da u kući rasvjetljuju noć. Samo Pallas Atena imade u ruci zlatni žižak (λύχνον). Iz ovoga se mjesta ne može sigurno kazati, da bi Grci u heroičko doba rabili žiške, jer je to tako i koji kašniji pjevač mogao dodati. Rasvjeta uljem morala je u Grčkoj ipak rano doći u porabu, jer žiške već Herodot (u V. stoljeću) poznaje. Grci su žiške najobičnije pravili od gline (κεραμικός), a bilo ih je i od kovine: tuča i zlata. Kallimach je načinio svjetiljku od zlata za hram Pallade Polias. Ovaj je žižak bio tako velik, da je jedanput napunjen gorio čitavu godinu. Poraba žižaka postala je skoro obična, te su ju od Grka i Rimljani naučili. Sve vrste rasvjete, što su ih stari poznavali, ne mogu se mjeriti s našim spravama. Oni nisu umjeli cilindrom odstraniti dim (fuligo), niti su mogli svjetlu podati onaj ugodni sjaj, kako mi to danas činimo. Njihove su prostorije bile zadušljive od dima i čadave.

Kako su Grci već veoma rano poznavali rasvjetu s uljem, dočim se nigdje ne spominje, da su ma kakovu vrst svijeća rabili, to je u Rimljana bilo drugčije. Kod Rimljana su svjetiljke s uljem dosta kasno došle u porabu; pa i onda, kada su se već služili uljanim svjetilkama, još su uvijek rabili stariju vrst rasvjete: svijeće. Za cijelo, da je tome bilo uzrokom, što ili nijesu ili veoma malo imali ulja. Nigdje se ne spominje, da bi mast rabili za rasvjetu, koja je mogla nadoknaditi i zamijeniti ulje. Stari nam rimski pisci spominju kao rasvjetu luči (taedae). Luči ipak nijesu mogle biti obična kućna rasvjeta radi nejednakoga svjetla, dima, i što je uvijek netko morao na nje paziti.

Druga vrst rasvjete u Rimljana i najobičnije bijahu svijeće (candelae). Grci ovih kao da nijesu ni rabili ni poznavali, dok to nisu od Rimljana naučili (κάνδηλα). Rimljani su si svijeće pravili od voska ili od loja. Kao fitilj ili stijenje (filum) služila je srč sīte (scirpus), kojoj se kora ogulila te voskom oličila. Mjesto srči sīte pleo se i konopac i u vosak umakao. To su candelae cereae, funiculi ili funales cerei, λαμπάδες κηροχίτωνες. Ove su se voštanice morale mnogo rabiti, jer nije bilo mnogo neprilike s čišćenjem i što se kod revnog njegovanja pčelarstva dosta voska dobivalo. Slično su pravili i zublje (faces), koje su se mogle u ruci nositi. Kako se gradovi u noći nisu rasvjetljivali, to si je svatko morao sam svjetliti, ako je kasno noću kuda išao. U noći je morao stari Rimljanin spavati; stari je Cato kao censor strogo kaznio svakoga, kod koga je kasno u noći gorjela svijeća; C. Duilius imao je od senata dozvolu, što je prvi od Rimljana na moru svladao Punjane, da smije u noći, kada se sa kakove gozbe kući vraća, upaliti baklju — za to su ju i zvali funalis cereus. Za rasvjetu kod pratnje na ulicu služile su i svjetiljke (laternae). U ovima su gorjele i svijeće. Svjetiljke su bile načinjene od drveta ili od tuča. Na stranama bilo je napeto u ulje namočeno tanko i prozirno platno (lucerna uncto linteo, linea lucerna), ili je bio napet mjehur (vēsīca), fino brušen rog (laterna cornea) ili napokon staklo (vitrum).

Osim voska služio je za svijeće i loj — lojanice (sebaceae, faces sebales). Ove su se pravile na sličan način kao i voštanice. Kadšto se fitilj ili stijenje oličilo smolom (pice delibuti funes). Ne spominje se, da su lojanice pravili na kakav kalup, kao što se to danas čini, već su ih valjda i Rimljani onako pravili, kao nedavno još naši seljaci. Rimski seljak na svećane dane smije tesati luči (faces incidere) i praviti svijeće (candelas sebare).

Kada je trebalo rasvijetliti veće prostorije, trebalo je i više zubalja ili svijeća. U tu svrhu rabili su posebne podloške ili stalke (candelabra), na koje su nanizali svijeće. Siromašniji ljudi i obične krčmice rabili su kandelabre od drveta. U kućama bogataša i u hramovima bilo je kandelabra od mramora, od plemenite kovine, a najviše od tuča. Napredak umjetnosti opaža se i u toj vrsti, te ćemo ih naći vrlo lijepo i umjetnički izrađenih. Običan im je oblik: na tri životinjske noge stoji visok stup, na gornjem kraju po tri previnuta šiljka, koji su često izvedeni kao vrat i glava ptice, koja u kljunu nosi goruću svijeću. Kod mnogih imade odozdo još zdjelica, u koju kaplje vosak ili loj svijeće. Često se na gornjoj strani nalaze likovi ljudski ili životinjski. Veliku raznolikost oblika pokazuju svjećnjaci, što su u Pompejima nađeni. Motivi, koji su prije kod kande-

labra bili običajni, ostali su i onda, kada su Rimljani žiške počeli rabiti. Visina im je od 1—5 stopa, prema tome, kako su ih stavljali na stol ili na pod. Po izradbi možemo razlikovati dvije vrste, takove gdje prevladava arhitektonski motiv, i na takove, gdje se likovi čovjeka, životinje ili drveta nasljeđuju. Kod prve vrste stoji na tri životinjske noge kaneliran okrugao ili četverouglast stup, koji je mogao biti prekinut te šupao, da je jedan dio mogao unilaziti u drugi i da se mogao u raznoj visini namjestiti. Glavu su sačinjavale razno izvedene šipke o koje su objesili svjetiljke, ili su bile pločice, na koje su lampe nanizali. Kandelabri drugoga principa još su raznovrsniji. U Pompejima je nađen takov, gdje se podražuje drvo, na granama stoje pločice (diski), na koje su stavljene svjetiljke, a uz deblo se prislonio sjedeći čovjek (silen). Kod drugoga opet čovjek nosi na sebi ploču, na koji su stavljali svjetiljke. Ovakov podložak mogao je biti i za druge predmete prikladan. Krasni su kandelabri od mramora, koji su bili u porabi u hramovima. Kod jednoga drže tri sfinge stup, koji je iskićen lišćem i granama vinove loze, na stranama su ovnove glave, a iznad njih ptice. Drugi opet nose grifi, iznad njih sfinge, ovnove glave, likovi i glave čovječje, glave lavova i listovi akantusevi. Kod drugih opet ima po koji čovječji lik u reljefu a stup je sastavljen od akantovog lišća, uz koji dolaze još drugi geometrijski ornamenti. U ovim kandelabrima su zgodno spojena obadva motiva te su umjetnici izveli krasnih kompozicija, kojima se možemo i danas diviti.

Svagdje gdje se nađe rimskih starina nailazimo i na velik broj rimskih svjetiljaka (lucernae). Svaka ma kako malena zbirka rimskih starina imade po koju svjetiljku, a zbirke, koje se obogaćuju nalazima predmeta rimskoga carskoga doba, mogu sakupiti dosta lijepi broj najraznovrsnijih svjetiljaka, jer ih je svuda mnogo rabilo.

Kod večere, kod kućnoga noćnoga rada, kod noćnih veselica bile su prostorije rasvijetljene žišcima. Žišci su se upaljivali u počast bogovima bilo to po privatnim kućama (lares i tutela domus) ili po sjajnim hramovima. Kod svih svečanosti ovjenčala se vrata i upalila svjetiljka na vratima (lucerna pro foribus). Kod seoskih svečanostih okitili bi seljaci drveće vrpčama i žišcima rasvijetili. Božici Isis u počast palili su svjetiljke po bijelom danu. U hramu Apolona Palatinskoga stajao je svjetionik u obliku drveta, a o njegovim su granama visjeli žišci kao plodovi. Sličan je svjetionik stajao i u vjećnici grada Tarenta, na kojem je stajalo 365 — koliko dana u godini — žižaka.

Osobitu službu obavljale su zublje i žišci kod žrtava, kod mrtvaca i kod pogrebnih svečanosti. Na svakom rimskom groblju nalazimo rabljenih i nerabljenih svjetiljaka. Kad su mrtvaca stavili na odar, upalili su i pokraj njega postavili zublje i žiške. Reljef-kip u Lateranskom muzeju prikazuje nam prizor, gdje mrtvac leži na odru. Sa strane odra gore baklje, a vrh glave i do nogu na stalcima upaljeni su žišci. U grobovima Grka i Etruraca nađeno je razmjerno malo svjetiljaka, jer valjda kod pogreba nisu imale važnosti. Sprovodi (ἐκφορά) obavljali se kod Grka u starije doba noću, a onda se svjetlilo bakljama i lučima. Tako se radilo i u Rimu. I kašnje su siromašniji po noći sahranjivali. Za carskoga doba i kod kršćana nalazi se u grobovima razmjerno mnogo svjetiljaka. Osobiti se sjaj razvijao kod pogreba careva i članova carske kuće kao i kod apoteoza. Ovom

zgodom dolazi mnogo svjetiljaka u grobove kao simbol svjetla, ali imade ovdje i rabljenih i nerabljenih. Bogati i moćni Rimljani naredili bi testamentom, da im se na stanoviti dan na grobu upali svjetiljka (lucerna). Ovaj običaj mrtvačkoga kulta njegovali su kašnje još više kršćani. Poradi toga, što se u grobovima nalazi mnogo svjetiljaka, nazvali su ih strukovnjaci u opće grobnim svjetiljkama (lucernae sepulcrales) ili pako kršćanskim, ali ni jedan ni drugi naziv ne odgovara sasvim imenu. Iz najprva se mislilo, da su svjetiljke, koje imadu na dnu napis, služile samo u sepulkralne svrhe, a druge da su bile za kućnu porabu. Ovo mišljenje nisu potvrdila iskapanja. U Optuju (Poetovio) prokopano je rimsko groblje, te je u grobovima nađeno svjetiljaka sa napisom i bez napisa a sa reljefnim likovima. Nije ni ono mišljenje ujamčeno, da se svjetiljke bez drška mogu smatrati samo za sepulkralne svrhe učinjene¹, te za praktičnu porabu neupotrebive. Ove bez drška mogle su lijepo stajati nanizane na kandelabrima, na daskama kod opće rasvjete i slično. Među svjetiljkama, što su na optujskom rimskom groblju nađene, imade ih i sa drškom. Iz Murze se ne može k riješenju ovoga pitanja ništa navesti, jer sarkofage, što su ovdje nađeni, nisu otvarali strukovnjaci, koji bi savjesno sve okolnosti zabilježili. Nekoliko kostura, što je u donjem gradu nađeno, bilo je u goloj zemlji bez priloga. Među svjetiljkama, što se ovdje navode, imade ih od mnogo vrsta i rabljenih i nerabljenih, kako je to kod svake navedeno.

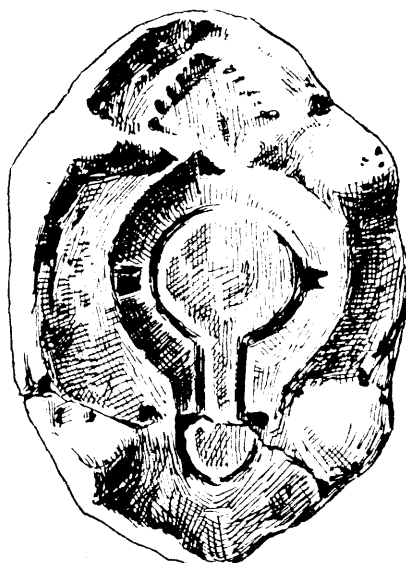
Teško je govoriti o starosti svjetiljaka, koje su na tlu stare Murze iskopane, jer su nađene sporadički i bez priloga, iz kojih bi se dalo doba ustanoviti. Za naše prilike opstoji još ova poteškoća, što nema iz okolnih mjesta, koja su s Murzom stajala u neposrednom saobraćaju, dovoljno sakupljenoga gradiva, da bi se prisposobljanjem ovo pitanje barem približno dalo riješiti. Rimsko groblje, što je u Optuju prokopano — oko 2000 grobova iznijelo je do 400 svjetiljaka — moglo je pružiti podataka, da se približno ustanovi doba svjetiljaka i tvornica. U ovim je grobovima uz druge priloge nađeno novaca. Prigovore, da su mrtvacu stavljali za Charona stari već neupotrebjeni novac u usta, da mi ne znamo, kako je dugo koji novac vrijedio itd., suzbija Dr. Fischbach (n. d. str. 46. i sl.). Ovi su prigovori sami po sebi u toliko važni, što se iz njih vidi, koliko priloga novaca vrijede za opredijeljenje doba. Više vrijedi dakako epigrafski materijal, ako se iz njega može pobliže doba razabrati. Ako se svjetiljke iste tvornice nalaze u grobovima sa novcem raznih doba, to se odatle vidi, kada je po prilici koja tvornica radila. Nešto podataka pružaju sami napisi. Ako su slova u napisu lijepo i pravilno načinjena, ili kod reljef-svjetiljaka, gdje su reljefi umjetnički izvedeni, onda se ove svjetiljke stavljaju pod kraj I. i u II. stoljeće poslije Kr. Napisi pako kod kojih su slova napose karakteristična kao Λ mjesto A itd., upućuju nas na III. stoljeće. Ovamo se opaža i veća nepravilnost u izradbi čitave posudice. U IV. pako ćemo stoljeće moći staviti one svjetiljke, koje ne imadu napisa već samo znak tvornice: granu, drvo itd., dočim svjetiljke, koje imadu napis i znak na pr. grančicu, spadaju valjda u sredinu između ovih i predašnjih. Pod kraj idu one, koje ne imadu nikakvog napisa ili znaka, ali su vrlo nepravilne i

¹ Dr. Otto Fischbach Röm. Lampen aus Poetovio str. 12.

surove radnje. Ako se držimo ovoga načela, to ćemo veću većinu naših svjetiljaka morati staviti u II., nešto u III., a najmanje u IV. stoljeće. Za nas će biti doba Hadrijanovo (117—138) ono isto, što je za Optuj doba Trajanovo (97—117). Trajan je Optuj podigao na Colonia Ulpia Traiana Poetovionensis, a Hadrijan Mursu na Colonia Aelia Mursensium oko god. 133. poslije Kr.¹ Više sigurnosti za riješenje pitanja o dobi ove vrste maloga obrta, u koliko se tiče Osijeka, moglo bi se postići, ako se kada nađe kod Murze rimsko groblje, te ako se ovo bude sistematički prokopalo i sve točno zabilježilo, što se gdje i kako našlo.

Prije smo spomenuli zlatnu svjetiljku u hramu božice. Zlatne su svjetiljke rjetkoća, te valjda samo za hramove određene kao zavjetni ili počasni darovi. Jedna je zlatna svjetiljka nađena u Pompejima. U Beču u zbirci dvorskoga muzeja imade svjetiljka od srebra. Amo tamo po zbirkama imade koja od alabastra ili mramora, od olova, od željeza, od stakla, a u našoj zbirci kao i drugdje imade tri od tuča. Nu velika većina pravljen je od gline. Za pravljenje svjetiljaka uzimala se fina čista bijela ili svjetlosiva, smeđa ili crna glina, kakove se najviše u blizini tvornice nalazilo. Najviše ih imade crvenkaste kao u opeka. Crvenu boju su postizavali umjetno dodavajući crvene gline ili željeznoga oksida (rubrica), ili su ih naličili minijem (μίλιτος) ili drugim bojama, koje su se u vodi lako topile. Ovdje opisane su većinom od crvenkaste gline, koje se u okolici dosta nalazilo, ali ima ih i smeđih.

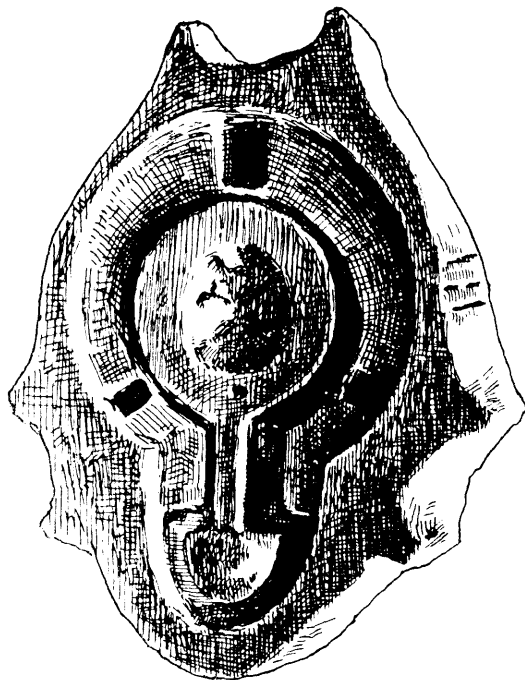
× Kako su se svjetiljke pravile, to nam najbolje pokazuju kalupi, kojih se je u staroj Mursi i drugdje mnogo našlo. Za svaku svjetiljku trebalo je dva kalupa, jedan za zdjelicu, drugi za pokrovac (sl 5 i 6.). Ona dva komada, koja su zajedno spadala, bila su označena istim brojem ili istim slovom alfabeta. Zdjelica i pokrovac bi se napravili tako, da se u dotične kalupe rukom utisnula glina. Jedan se i drugi dio spojio, dok je zemlja bila još vlažna, i to s kalupima zajedno. Kada se zemlja osušila, onda su se kalupi skinuli, a svjetiljka se do kraja sušila na zraku ili kod ne odviše visoke temperature. Kako se isti kalupi na raznim mjestima nalaze, to se čini, da su se gotovi kalupi u tvornici kupovali, pa razvozili na razne strane. Ako se kod svjetiljke što god pokvarilo, a dalo se lako popraviti, onda se to kod svake napose dotjerivalo, gladilo i popravljalo. Takovih je sprava od kosti ili tuča nađeno tamo, gdje su nekoć lončarnice bile.

Sl. 5. Gornji kalup rimske zemljane lampice sa prihvatom u obliku lista. Iz Osijeka 1/2 n. v.

¹ Dr. Fischbach n. d. p. 46. sq i Brunšmid Vjesnik n. s. svez. IV. p. 23. sq.

Pojedini ornamenti, bilo to nizovi crtica, točaka i sl. često su se dodavali kao kod drugih posudica, tako i kod svjetiljaka, kada su već bile gotove. Za to su opet služile posebne sprave, kojima se mekana glina zgodno nanizala na gotovu posudicu (en barbotine). Tako su naknadno stavljali na pokrovac svjetiljke relief-maske, napise, i druge razne ornamente. Na svjetiljkama, koje su ovdje opisane, ne vidi se, da bi se reliefi ili napisi naknadno stavljali, već su oni bili u kalup urezani, te ujedno s posudicom otisnuti. Kod nekih se svjetiljaka pokrovac rastavio od svoje zdjelice upravo ondje, gdje je bio sastavljen. Pod G, H, I imade dapače takovih svjetiljaka koje nijesu pravljene na dva kalupa, jer se ne

Sl. 6. Gornji kalup rimske zemljane lampice sa reliefnom glavom na tanjuriću. Iz Osijeka 1/2 n. v.

nalazi traga, gdje bi bili pojedini komadi spajani, tako te ni fragmenti nemaju traga sastavbi. Ove svjetiljke izgledaju više kao mali plosnati vrčevi te su prostije i surovije radnje.

Kod svake svjetiljke imademo zdjelicu (basin), u koju se lijevalo ulje. Zdjelice su ponajviše okrugle, ali ih imade i odugih i četvero-uglastih. Na dnu zdjelice s izvanjske strane ima kod mnogih napis ili znak tvornice. Stijena zdjelice je na jednom kraju istisnuta u veći ili manji kanal ili nosac (*μύζα*, rostrum, nasus?), u koji se stavlja fitilj. Kanala ili nosaca može biti više: 2 (lucernae bilychnes, *λύχνοι δίμυξοι*), 3 (*τρίμυξοι*), 4, 5, 7, 12, 20 (lucerna polymyxos). Ove sa više fitilja objesile bi se obično o strop ili postavile na stalak, te dostajale, da rasvijete čitavu prostoriju.

U nosac ili kanal stavio se fitilj ili stijenje (*ἑλυχνίης* ellychnium, linamentum), koje se pravilo od lišća nekog drveta (vrsta *verbascum-a*) ili od asbesta ili amianta. Svjetiljka na Akropoli u Ateni imala fitilj od asbesta iz Karpasije na Cipru (*ἑλυχνίης λίνου καρπασίου*).

Na zdjelicu i preko kanala dolazi pokrovac. Ovaj imade redovno dva otvora; jedan u sredini zdjelice, kroz koji se lijeva ulje; ovaj otvor začepio se čepom, koji se rijetko našao; a drugi na kraju kanala, kroz koji proviruje stijenje. Kadšto imade između ova dva otvora još treći, koji je služio za to, da se stijenje iglom pomiče. Igla je (ravna, zavinjuta ili sa zaperkom kao harpuna) višjela osobito kod tučanih o lančić privezana uz svjetiljku. Ovaj treći otvor nije bio osobito nuždan, jer imade dosta rabljenih svjetiljaka, koje toga otvora ne imadu. Kod obične vrste svjetiljaka imade pokrovac na rubu 2 ili 3 grbe, kod drugih imade na sebi ornamente plastičke ili geometričke. Mnoge svjetiljke ne imadu drška, a druge opet imadu držak (ansa). Ovaj je nasuprot nosu u obliku

lista ili kao kolut, da se preko njega daje prst provući, a kadšto imade obadvoje. Nekoje su svjetiljke opet udešene, da vise. Ove imadu kolut u sredini pokrovca, da drže ravnovesje, ili su pako na tri strane pričvršćeni lančići.

Nekoliko rimskih svjetiljaka iz osječkoga muzeja napomenuo je F. Miler u Vjestniku 1887. str. 68.

A. Svjetiljke sa tvorničarskim pečatima.

Najobičniji oblik svjetiljaka na dnu nosi napis tvorničara, te se radi toga i zovu firma-svjetiljke. One su ponajviše od crveno pečene gline, na dnu imadu dva koncentrična kruga, u kojima se nalazi napis, rijetko kada jedan ili tri kruga. Na rubu pokrovca imadu po dvije ili po tri grbe. Napisi imadu gentilno ime u nominativu (Lucius, Vibius) ili u genetivu (Jegidi, Sexti, Vibiani) ili skraćeni nomen i nomen gentile u genetivu (C. Dessi). Iza imena ili ispod njega dolazi katkada F; sa nominativom znači fecit, sa genetivom figlina. Uz ime imade znak. krug ili grančica itd. Uza to imade napisa, koji su kratice od više riječi. Ovamo spadaju i svjetiljke istoga oblika ali bez napisa. Sudeći po surovijoj izradbi nekih od ove vrste, bile su one još u kasnije doba u porabi, a zašto nemaju napisa, to se pouzdano ne zna.

A G I L I S

Šir. 61.5mm., vis. 31. Oštećena. Darovao g. C. F. Nuber. — U Optuju 1 put. Fischbach str. 18. 1.

A P R I O

Duž. 84mm., šir. 58 mm., vis. 31 mm. Nos oštećen; rupa za iglu u sredini; 2 grbe; rabljena. Darovao g. Otokar Kralj. — Isti napis imade još jedan fragmenat. — U Optuju 3 puta sa F. Fischbach 18. 3—5.

A T I [meti]

Duž. 65mm., šir. 41mm., gornji dio fali. Darovao g. C. F. Nuber. Isti napis imade još fragmenat AT . . . Napis je poznat iz Karlobaga, Brunšmid Vjesnik III. pg. 167. 8. i 9. Iz Bakra. Vjestnik 1882. str. 73. s novcem Traiana od god. 100 Iz Siska Vjesnik III. pg. 192. 2. i pg. 194. 2. Iz Optuja. Fischbach 18. 717. Ova je tvornica radila valjda na okretu I. stolj. u II. stolj.

CA CE 2 6 V

Duž. 87mm., šir. 59mm., vis. 28mm. Oštećena i rabljena. Darovao g. C. F. Nuber.

C A R I

Duž. 80mm., šir. 53mm., oštećena.

E A R I

Duž. 82mm., šir. 55, vis. 31.

CA R I

Nosac odbit, šir. 57, vis. 29, sa 2 grbe.

C A R I

Fragmenat tamno-žuto kalajsan, imao je držak kao kolut.

C A . . C F

U sredini napis zaliven. Duž. 75, šir. 51, vis. 25. Imade rupu za iglu; tamno-žuto kalajšana. Darovao g. C. F. Nuber.

C A S S I

1. Na tanjuriću maska, 17mm. vis., s punom bradom i dugom kosom, na obje strane po jedna rupa za ulje. Nosac oštećen, šir. 76, vis. 25mm.

2. Slova su dvostruko crtana. Duž. 91, šir. 63·5, vis. 31mm. Tanjurić oštećen. Darovao g. C. F. Nuber.

3. Sa napisom bez relief-lika imade još jedna sa duž. od 100mm., šir. 65mm., vis. 35. Ova je također u Osijeku nađena i nalazi se sada u zbirci gosp. Oskara Frimela mladega.

C A S S I

Nosac odbit, šir. 58, vis. 28mm.

Napis poznat iz Bakra, nađ. u grobu s novcem Divus Augustus pater pod Vespasianom. I ova tvornica spada po tom pod kraj I. stoljeća. Viestnik 1882. str. 74, 5.

⊙
C E R I A L ' S

Slova dvostruko crtana. Duž. 88mm. šir. 62, gornji dio fali. Darovao g. C. F. Nuber.

O
C E R I A L ' S
S

Nosac odbit, šir. 60, vis. 26, tanjurić razbit; mnogo rabljena, te s više strana ožgana.

C E R I A L ' S

Fragmenat bez suznakova.

C E R I A
L ' S

1. Nosac odbit. šir. 55·5, vis. 30, 2 grbe, rabljena. 2. Napis izlizan, ali je sigurno Cerialis. Duž. 74mm., šir. 49, vis. 27. Darovao g. C. F. Nuber. — Isti je napis još poznat iz Prečca (kotar Dugoselo); Brunšmid Vjesnik III. pg. 203, iz Siska S. L. Vjestnik 1879. pg. 74 i III. n. s. p. 192, 1. U Optuju 1 put. Fischbach 18. 19.

C R E S C E S •

Na dnu nema običnoga kruga, nosac odbit, šir. 66mm., vis. 33, rupa za iglu u sredini. Našao ju g. Schmid.

C R E S C E S

1. Oštećena, šir. 66, vis. 38. — 2. Jedan fragmenat imade samo jedan okrug na dnu.

C R E S C E
S

Nosac odbit, šir. 62, vis. 36. Sve darovao g. C. F. Nuber.

Svjetiljke s istim napisom nađene su još na otoku Hvaru. Brunšmid Vjesnik N. S. I. p. 150a; u Selcima u Primorju. Vjestnik 1880. str. 76.; u Bakru u grobu s novcem cara Comoda; Vjestnik 1882. str. 74; u Sisku. Vjesnik N. S. III. pg. 194. 4. i 5. U Bosni kod Sovića. Fiala Glasnik V. tabl. V. 2. U Optuju su takove svjetiljke nađene u grobovima s novcima cara Nerona, Antonina Pija, Hadrijana, Fischbach str. 19. 31—32. Ova je tvornica radila u I. i u prvoj polovici II. stolj. poslije Kr.

C • D E S S I dolazi često.

1. Nosac odbit, šir. 47, vis. 25·5. 2. Duž. 80, šir. 53, vis. 30, nerabljena. 3. Duž. 77, šir. 53, vis. 27, nerabljena. 4. Nosac odbit, šir. 67, vis. 28. 5. Duž. 80, šir. 54, vis. 23. rabljena. 6. Duž. 78, šir. 55, vis. 23·5, rupa za iglu označena, nerabljena; na rubu 2 grbe. Br. 3 i 5 darovao g. C. F. Nuber.

C D E S S I

1. Napis izlizan. Nosac odbit, šir. 51, vis. 25·5. 2. Načinjena od smeđe gline, duž. 74, šir. 52, vis. 25, oštećena, nema rupe za iglu, rabljena. Obadvije darovao g. C. F. Nuber. — Iz Bakra s novcem Domitijana (cos II) Vjesnik 1882. str. 74. Isti je napis poznat i sa svjetiljke iz Ilidža kod Sarajeva. Kellner Glasnik VII. pg. 192; iz Bugojna, Patsch Glasnik VII. 586. U Optuju dolazi 4 puta. Fischbach 19. 41—44. Sudeći po novcu Domicijana radila je ova tvornica u I. stoljeću.

F A B

Svjetiljka okrugla sa pet otvora. Opis ove svjetiljke vidi pod F. br. 134. Darovao C. F. Nuber.

F A C I . . .

Fragmenat napisa. Darovao isti.

F E S T I

1. Nosac odbit, šir. 52·5, vis. 29, rupe za iglu nema, 2 grbe. Darovao isti. 2. Druga je veća sa šir. od 57, vis. 30·5, 2 grbe. U Optuju dolazi isti napis 3 put, te je sa reliefnim likom biline nađena u grobu sa novcem Domicijana. Fischbach 19. 47—49.

F O R T I S

1. Imade iznad napisa točku i oko nje okrug, duž. 92, šir. 61. Gornja ploča fali, slabo rabljena. 2. Iznad napisa točku sa dva koncentrična kruga, duž. 90, šir. 61, vis. 33·5, imade rupu za iglu; slabo rabljena.

F O R T I S

Ispod napisa grančica. Duž 88, šir. 57, vis. 31, rupa za iglu u sredini. Na mjestu drška nema grbe. Našao g. Schmid.

F O R T I S

1. na tanjuriću imade masku, 16 × 13mm, puna i duga kosa, usta širom otvorena. Rupa za ulje iznad glave maske, dočim je rupa za iglu blizu rupe za stijenje. Duž. 84, šir. 53·5.

vis. 33·5. Slabo rabljena. Darovao g. Makso Zucker. 2. ima ispod napisa ornamenat i ružu, a ispod nje zmiju. Nosac odbit, šir. 60. Oštećena na dnu, a gornja ploča fali. 3. duž. 71·5, šir. 48·5, vis. 37, tanjurić oštećen. Rabljena. 4. duž. 83, šir. 53, vis. 30, tanjurić razbit, rupa za iglu samo označena. 5. oštećena, šir. 53, vis. 27. 6. duž. 78, šir. 55, vis. 28·5; nema rupe za iglu, slabo rabljena. 7. duž. 84, šir. 57, vis. 27. 8. napis izlizan, dno utisnuto, duž. 90, šir. 60, vis. 33, tanjurić razbit, za iglu imade 2 rupe načete, 2 grbe. 9. Nosac odbit, šir. 60, vis. 32, rupa za iglu označena. Darovao g. Makso Zucker. 10. Nosac odbit, šir. 61, vis. 28. Darovao g. C. F. Nuber. 11. Nosac odbit, šir. 61, vis. 35, 2 grbe, načinjena od smeđe gline. 12. Nosac odbit, šir. 61, vis. 26, tanjurić oštećen. 13. Napis izlizan, duž. 91, šir. 61, vis. 32, nema rupe za iglu, 2 grbe, načinjena od smeđe gline. 14. Nosac razbit, šir. 61, vis. 32, tanjurić razbit, načinjena od smeđe gline. Darovao g. C. F. Nuber. 15. Iznad i ispod napisa točka, nosac odbit, šir. 62, vis. 36, tanjurić razbit, načinjena od smeđe gline. 16. duž. 93, šir. 63, vis. 34·5, tanjurić razbit, rupa za iglu u sredini, 2 grbe. 17. Nosac odbit, šir. 63·5, vis. 27, tanjurić razbit, rupa za iglu označena. Darovao g. Herrmann. 18. duž. 98·5, šir. 65, vis. 36, tanjurić razbit, rupa za iglu u sredini; rabljena. 19. duž. 93, šir. 65, vis. 35·5; oštećena, nema rupe za iglu; rabljena. 20. duž. 110, šir. 75·5, vis. 36·5, 2 grbe. Tanjurić kao da nije ni bio načinjen, jer je oko ruba lijepo obrezana. 21. (1364.) Duž. 116, šir. 90, vis. 41^{mm}, tanjurić razbit; rabljena. Dobavio grad Osijek. 22. (314) Fragmenat; na dnu tri koncentrična kruga; veća od predašnje. Br. 5. 10. 12. 14. 15. 16. 18. 19. 20. darovao g. C. F. Nuber. — Svjetiljke s istim napisom nađene su još na otoku Hvaru. Brunšmid Vjestnik N. S. I. 150 b; u Karlobagu, ib. III. 167. 10.; u Bakru, Vjestnik 1881. p. 15.; u Sisku. S. L. Vjestnik 1879. pg. 74, i Brunšmid Vjestnik N. S. III. p. 192. 3. i 194. 7.; u Novim Banovcima, ib. I. 176; u Spljetu, ib. 1880. 76. U Bosni kod Sovića, Fiala Glasnik V. tabl. V. 1; U Optuju 51 put sa novcem divus Augustus pater, Nerve, Germanika, Nerona i Druza, Caligule, Domicijana. Na svjetiljkama dolaze i reliefni likova. Ova je tvornica vrlo mnogo radila i roba joj se daleko prodavala. Po novcima sudeći spada u I. stoljeće poslije Kr., te je jedna od prvih carske dobe. Iz Murze imademo i kalup.

I E G I D I

Duž. 72, šir. 50, vis. 24. Rabljena Darovao g. C. F. Nuber.

I E S I D I

Duž. 94, šir. 63·5, vis. 29, imade rupu za iglu, rabljena. Darovao isti.

I E G I D I

Duž. 73, šir. 50, vis. 20, imade rupu za iglu; rabljena. Darovao isti.

I E S I D I

1. Nosac odbit, šir. 63·5, vis. 31·5. 2. Duž. 69·5, šir. 46, vis. 22, imade rupu za iglu; nerabljena. 3. Duž. 71, šir. 50, vis. 23, rabljena. 4. Duž. 73, šir. 50, vis. 22, rabljena. 5. Duž. 72, šir. 50, vis. 22, rabljena. Br. 1. 2. 3. 5. darovao g. C. F. Nuber. U Optuju je nađena jedna svjetiljka istoga napisa. Fischbach 20.

• L V C I V S •

Slova su visoka. Na dnu tri koncentrična kruga. Duž. 105, šir. 74, vis. 31, imade rupu za iglu; rabljena.

L V C I V S
F

1. Duž. 74, šir. 48, vis 28; nema rupe za iglu; nerabljena. 2. Duž. 83, šir. 57, vis. 30; nema rupe za iglu; rabljena. 3. Nosac odbit, šir. 55, vis. 31, nema rupe za iglu; nerabljena. 4. Duž. 84, šir. 57, vis. 30·5. 5. Duž. 86, šir. 60, vis. 30·5. Dobavio grad Osijek. 6. Nosac odbit, šir. 65, vis. 28. Tanjurić razbit, ima rupu za iglu, rabljena. Dobavio isti. 7. Slovo F je dolje otegnuto. Duž. 92·5, šir. 64, vis. 30; rupa za iglu u sredini; rabljena. 8. Slova izlizana, ali dvostruko crtana. Nosac odbit, šir. 67, vis. 30·5; tanjurić razbit, nema rupe za iglu; rabljena. 9. Mjesto F imade E Duž. 80, šir. 54, vis. 28; tanjurić razbit; nema rupe za iglu; nerabljena. Br. 1. 2. 4. 7. 8 darovao g. C. F. Nuber.

L V C I V S

1. Duž. 67, šir. 45·7, vis. 28; nema rupe za iglu; rabljena. 2. Duž. 93, šir. 62, vis. 27, ima rupu za iglu; nerabljena. Obadvije darovao g. C. F. Nuber. — Ima taj napis na lampici iz Bakra. Vjestnik 1882. str. 75. U Optuju imade 2 svjetiljke Lucius-napisa Fischbach str. 24.

L · N A R I

1. Svjetiljka oštećena, nosac odbit, šir. 60, gornji dio fali. 2. Duž. 86, šir. 60, vis. 32·5. Ova je nađena u Starom Budimu (Aquincum). 3. Kod napisa slova postaju manja te od 8 dužine padaju do 6mm. Duž. 95, šir. 64, vis. 32; rabljena. 4. Fragmenat imade ispod manjkavoga napisa hastu I za slovo F, kojemu su ertice uvinute te je nalik na P. 5. Napis na svjetiljci oštećenoj; fali joj gornji dio, duž. 86, šir. 61. Br. 1. 3. 5. darovao g. C. F. Nuber.

I N A R I

Svjetiljke ovoga napisa ne imadu iza I dotično L točke. Međusobno se razlikuju najviše veličinom. 1. Slova dvostruka. Duž. 84, šir. 59, vis. 32; nerabljena. 2. Duž. 85, šir. 60, vis. 32; rabljena. 3. Nosac odbit, šir. 61, vis. 33. 4. Oštećena, nosac odbit, šir. 50. Br. 1. 4. darovao g. C. F. Nuber.

O C T A V I

1. Na tanjuriću maska sa dugom rudastom kosom i punom bradom. Nosac odbit, šir. 66; 2 grbe. 2. Svjetiljka načinjena od smeđe zemlje; duž. 77, šir. 52, vis. 30; 2 grbe; nerabljena. 3. Napis izlizan. Duž. 80, šir. 51, vis. 29. U sredini rupa za iglu; 2 grbe; rabljena. 4. Načinjena od tamno-smeđe zemlje. Napis izlizan. Duž. 91, šir. 61, vis. 30; 2 grbe; rabljena. 5. Nosac odbit, šir. 62; gornji dio fali. 6. Slova u napisu postaju veća od 6 na 7mm. Nosac odbit, šir. 63; vis. 30; 2 grbe. Ima rupu za iglu. 7. Duž. 91, šir. 64, vis. 33. 8. Kod A nema spojke; nosac odbit, šir. 64, vis. 30, 2 grbe. 9. Napis jedva čitljiv. Duž. 91, šir. 60, vis. 33; 2 grbe; nema rupe za iglu; nerabljena. 10. Fragmenat. 11. Od napisa se vidi samo O; duž. 81, šir. 54, vis. 30. Br. 1. 5. 6. 7. 8. darovao g. C. F. Nuber. Napis još poznat iz Bakra, nađ. u grobu s novcem Hadrijana. Vjestnik 1882. str. 76.

O P T A T

©

Fragmenat. Darovao g. C. F. Nuber. U Optuju su nađene 3 svjetiljke istoga napisa. Fischbach str. 24.

P A C A †

Napis imadu 2 svjetiljke. Jedna je duga 90, šir. 61, vis. 31·5. Drugoj je nosac odbit, šir. 61, vis. 33. Obadvije imadu rupu za iglu. Koliko su jednake toliko nisu od istoga kalupa.

Kalup s istim imenom nađen u Osijeku. Obadvije darovao g. C. F. Nuber. Ova je tvornica radila valjda u III. stoljeću, što se vidi po slovima. Na optujskom groblju je nema.

P R Q C L I . .

Svjetiljka od smeđe gline, duga 94·5, šir. 64, vis. 31, imade 2 grbe. Nije sigurno, da li se može ovdje ime Procli čitati. U Sisku (Vjestnik 1879. pg. 74.) i u Optuju imade PROBVS (Fischbach str. 24.), ali ovo ne će biti isto

S E X T I

Napis dolazi češće na svjetiljkama. 1. Imade nosac odbit, šir. 57, vis 26; 2 grbe; Darovao g. C. F. Nuber 2. Duž. 83, šir. 60, vis 30; rabljena. 3 Duž. 92·5, šir. 62, vis 31. imade rupu za iglu; rabljena. 4 U napisu fali početno S fragmenat

S E X T , I

Između T i I imade još crta. Nosac odbit, šir. 62, vis. 28; 2 grbe. Istoga napisa nađena je svjetiljka u Prečcu (kotar Dugoselo) Vjestnik III. p. 204. i na rimskom groblju u Bakru. Vjestnik 1882. str. 76

T E S A E I

Iznad napisa dva koncentrična kruga. Duž. 77, šir. 52, vis. 26, 2 grbe. Darovao g. C. F. Nuber.

V R S I O
F

Ispod napisa F. Nosac odbit, šir. 65, vis. 32. Darovao g. C. F. Nuber.

V R S V I

Duž. 92, šir. 65·5, vis. 27, 2 grbe, imade rupu za iglu. Darovao isti. Ovo će biti isto ime Ursulus, koje je u Optujskom groblju 34 put zastupano. Ondje dolazi sa novcem Aelija, Mark Aurela, god. 161—180, i sa novcem Claudija II. Gotika god. 268—270. Fischbach str. 25. Tvornica je valjda obstojala u II. i u III. stoljeću.

V E T L I I

Iznad napisa grozd? Fragmenat samo dno.

V I B I A N dolazi češće.

1. Napis izlizan; duž. 73, šir. 50, 2 grbe; rupa za iglu označena; nerabljena. 2 Nosac odbit, šir. 55·5, vis. 26. 3. Duž. 81, šir. 56, vis. 27, imade rupu za iglu; 1 grbu. Dobavio grad Osijek 4. Napis izlizan; duž. 81, šir. 58·5, vis. 28.

V I B I A N I

1. Duž. 74, šir. 63, vis. 22. Nosac je kraći no obično. Rabljena. Darovao g. C. F. Nuber. 2. Fragmenat. Napis imade samo svršetak . . . ANI Imade rupu za iglu. Rabljena. Darovao isti. 3. Fragmenat ima samo VIBI. . . — Istoga su napisa svjetiljke nađene na otoku Hvaru.

Brunšmid, Vjestnik I. 150 c i d., gdje imade iznad napisa vijenac; u Bakru Vjestnik 1882. str. 76. U Sv. Jurju kod Senja. Vjestnik IV. 181. Kod Ilidža u Bosni; Kellner, Glasnik VII. 193. U Optuju nađena sa novcem Caracalle (god. 198—217.) Fischbach str. 26. Tvornica je valjda radila u II. i početkom III. stoljeća.

V I B I V S •
F

Napis nema V dolje spojeno, a S je malo previnut. Ispod napisa F. Duž. 91, šir. 61, vis. 27. Slabo rabljena. Darovao g. C. F. Nuber.

V I C T

1. Nije sigurno, od koje je riječi ova kratica, Victor ili Victorinus. Oštećena, šir. 60, vis. 31. Držak kao list, kojemu je šiljak odbit; odozdo na dršku rupa. Na tanjuriću neki ornament između dvije rupe. Radnja je surova. 2. Oko napisa jedan krug. Duž. 96, šir. 66, vis. 35. 3. Oko napisa dva koncentrična kruga. Fragmenat. 4. Duž. 73, šir. 50, vis. 23. Isti napis imade još jedan neznatni fragmenat Sve 4 darovao g. C. F. Nuber.

V I C T
⊙

Fragmenat; ispod I točka u sredini kruga. Darovao isti.

V I C T

U napisu ispod slova T crtica; oko napisa jedan krug. Gornji dio fali. Duž. 91, šir. 61. Rabljena. Darovao g. C. F. Nuber.

V I C T (O)

Nosac odbit, šir. 55.5, vis. 31. Darovao isti.

V I C T O R

Fragmenat.

V I C T O R I A

1. Oko napisa jedan krug: napis izlizan. Pobočna ploha isprugana i više zaobljena; gornji rub isprugan; tanjurić kao zdjelica više uvaljen i isprugan; nosac veoma kratak; Držak odbit. Duž. 86, šir. 60, vis. 27, nerabljena. Darovao g. C. F. Nuber. 2. Oko napisa dva koncentrična kruga. Duž. 88, šir. 70.5, vis. 32. Slabo rabljena. Rupa za iglu označena. 3. Pečat utisnut koso. Oko napisa krug nejednak. Slova surovo izrađena. Duž. 85.5, šir. 58, vis. 32. Rupa za iglu je ovelika; rabljena. Darovao g. C. F. Nuber. 4. Napis je nečitljiv, možda Victorinus. Duž. 74, šir. 50, vis. 27. Nema rupe za iglu; nerabljena.

M I A

Iznad napisa točka u krugu. Nosac odbit, šir. 53, vis. 25. Darovao g. C. F. Nuber.

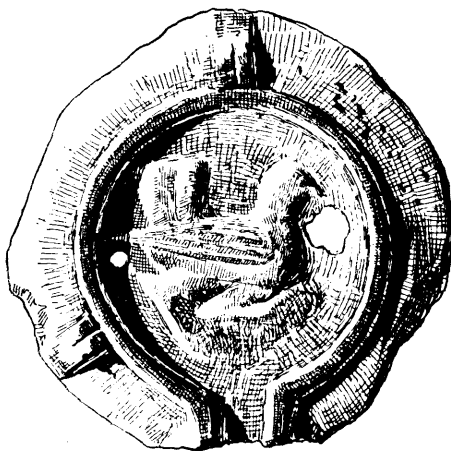
M I A

1. Fragmenat. Šir. 61, vis. 26.5. Darovao isti. 2. Duž. 88, šir. 58.5, vis. 26.5. Oštećena

C·A·S

1. Nosac odbit, šir. 55, vis. 30. Rabljena. 2. Fragmenat imade vis. 32. Darovao g. C. F. Nuber.

S C A

Sl. 7. Ulomak rimske lampice. Iz Osijeka.
 $\frac{2}{3}$ nar. vel.

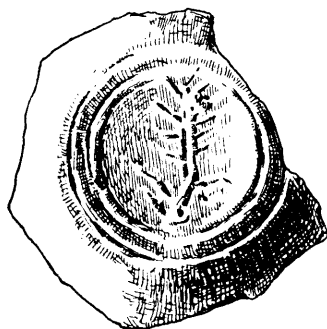
nerabljena, dosta proste i surove radnje. 13. Duž. 88, šir. 61, ima držak; rupe za iglu nema; rabljena. 14. Duž. 94, šir. 61, vis. 27. Od smeđe gline. 15. Duž. 93.5, šir. 65, vis. 30; na dnu 3 koncentrična kruga; slabo rabljena. 16. Duž. 93, šir. 66, vis. 24.5; oštećena; rupe za iglu nema. 17. Duž. 106, šir. 70, vis. 40. Oštećena, nema rupe za iglu; rabljena.

Isti oblik dolazi jošte bez napisa ali sa oznakom na dnu.

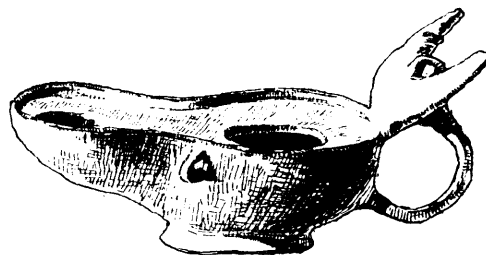
1. Imade na dnu golo drvo; 3 grbe; nema rupe za iglu. Duž. 54, šir. 53, vis. 27. 2. Fragmenat sa drvom na dnu. (Sl. 8).

Svjetiljke istoga tipa A mogu imati i držak.

1. svjetiljka od smeđe gline; držak u obliku lista. Duž. 60, šir. 39, vis. 24.5. Nema rupe za iglu; nerabljena. 2. Držak je bio kao ručica, ali je odbit. Duž. 75, šir.

Sl. 8. Ulomak zemljane lampice. Iz Osijeka. $\frac{2}{3}$ nar. vel.

Sl. 9. Bronzana rimska lampica. Iz Osijeka.
 $\frac{2}{3}$ nar. vel.

46.5, vis. 25. Nerabljena. 3. Od bronza, držak je uzdignut u obliku polumjeseca, sa strane dvije ručice, u koje se mogao uvući lančić za vješanje. Osim toga imade ispod drška kolut, u koji se može utaknuti prst. Duž. 86, šir. 41, vis. 25. (Sl. 9).

Primjerak ove vrste, bez napisa, nađen je i u Mitrovici. Brunšmid. Vjesnik IV. p. 192. sl. 79. Jedna rudarska svjetiljka ove vrste nađena je s novcem Karakale (211—217). kod sela Dimnića u Bosni. Radimsky Glasnik I. pg. 3.

B. Svjetiljke s reljefnim likovima.

Druga je vrsta svjetiljaka, koje ne imadu ni napisa, ni kakvog znaka tvornice, ali imadu na gornjoj strani kakav reljefni lik: likove bogova i znakove, koji se na stanovit kult odnose, mitologičke prizore ili prizore iz herojskih priča, rjeđe prizore iz povjesti, kadšto iz Ezopovih basna, a većinom prizore iz života, igara u cirku ili amfiteatru itd. Imade ih i sa geometrijskim ornamentima ili su naprosto razno isprugane i izšarane.

One se i oblikom svojim razlikuju od predašnjih. Nosac im je širi i svršava u trokut. Imadu samo jednu rupu za stijenj i jednu na tanjuriću, kroz koju se ulijevalo ulje; rupe za iglu nemaju. Pokrovac im je na prama promjeru dna prilično širi nego li kod predašnjih. Većinom nemaju drška, te su služile ili u grobovima ili u kućnoj porabi, da stoje na prikladnim stalcima.

1. Br. 239. Na rubu niz od po dva koncentrična polukruga; držak odbit. Duž. 97, šir. 71, vis 26.

2. Br. 321. fragmenat drugoga kalupa. Šir 61, vis. 25. Rub nije imao ornamenta, nu imao ga je tanjurić, koji je razbit. Dobavio grad Osijek.

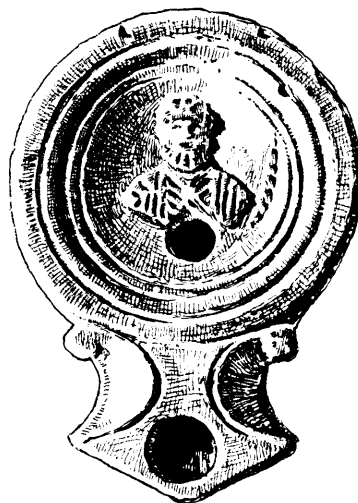
3. Br. 1329. (Sl. 10.). Na tanjuriću imade poprsje Jupitra en face sa rudastom i punom kosom i bradom. Njemu na lijevo njegovo žezlo. Duž. 83, šir. 60, vis. 24^{mm}. U Optuju nađena takova svjetiljka sa novcem Vespazijana, Dr. Fischbach tab. VI. 319. Dobavio grad Osijek.

4. Br. 325. Fragmenat. Na tanjuru toranj; drugoga ornamenta nema Nosac odbit, šir. 64.5, vis. 30. Dobavio grad Osijek.

5. Br. 277. Relief na tanjuriću prikazuje tronožan vijencem okićen žrtvenik, na kojem gori vatra. S obadvije strane vrpčama opletene goruće zublje. Na dnu u sredini imade točka u dva koncentrična kruga. Nosac odbit, šir. 64, vis. 24. Darovao g. C. F. Nuber. Slična je nađena kod Ilidža blizu Sarajeva; Kellner, Glasnik VII. 192.

6. Br. 319. Imade na tanjuriću isti lik (sl. 11.); imade iznimno još rupu za iglu. Duž. 74.5, šir. 53, vis. 21.5. Dobavio grad Osijek.

7. Fragmenat sa okruglim drškom, na kojem je visjela, na sredini

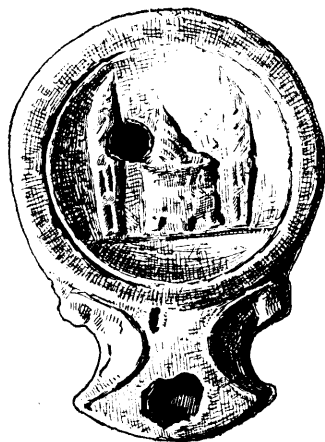
Sl. 10. Zemljana lampica. Iz Osijeka.
²/₃ nar. vel.

tanjurića, a sa dvije rupe za ulijevanje ulja. Nacrt nejasan (sl. 12.). Darovao g. C. F. Nuber.

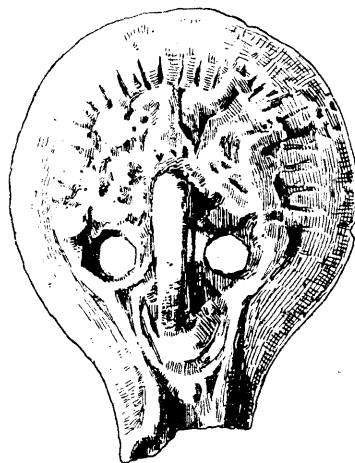
Od ove vrste svjetiljaka su veoma zanimive one, koje su se našle na rimskom groblju u Bakru. Od reljefnih likova bile su tamo: Glava Palade, nađena u grobu s novcem cara Claudija I.; Amor, nađen s novcima careva Divus Augustus, Claudius I. i Vespasianus; muškarac, gdje trči, s novcem cara Claudija; neko lice, gdje sjedi, s novcem Faustine st.; od životinja: pas, gdje trči; ovan, s novcem cara Trajana (98—117); zec, s novcem Faustine st.; kokot, s novcem Hadrijana (117—138); pliskavica; žrtvenik sa gorećom vatrom, s novcem Faustine; kućica, s novcem Hadrijana; zvijezda, s novcem Antonina Pija Sr. Vjestnik god. 1882. str. 70 i d.

Iz Bosne su poznate takove svjetiljke iz Varošluka (Truhelka, Glasnik. V. p. 698. sl. 26.; u Dretelju, (Fiala, ib. VII. p. 370; u Plevlju (Patsch, ib. IX. p. 522).

Na rimskom groblju u Optuju nađena je slična svjetiljka sa novcem Agrippe. Fischbach VII. 367.

Sl. 11. Zemljana lampica. Iz Osijeka.
2/3 nar. vel.

Sl. 12. Ulomak zemljane lampice. Iz Osijeka.
2/3 nar. vel.

Ova vrsta svjetiljaka mora, da je bila veoma obljudljena i mnogo u porabi osobito u I. i u II. stoljeću.

C.

Osebiti tip s ornamentima zastupaju svjetiljke, koje imaju na tanjuriću, na rubu, na tanjuriću i na rubu geometrijske ornamente; kadšto imaju tanjurić poprsje, a rub nema ornamenta, ili imaju rub geometrijski ornamentat, a tanjurić životinju. Od prije navedenih reljef-svjetiljaka razlikuju se još oblikom nosca, koji je kadšto duži, kadšto kraći, kadšto i nešto surovijom radnjom. Nekoje imaju držak, a neke ga nemaju.

1. Br. 257. Rub bez ornamenta, a tanjurić na okrajku isprugan, sredina mu je razbita; držak odbijen. Nosac odug podsjeća na tip pod A. Gornji dio nema uzdignutih kontura te je čitava površina više ravna. Duž. 70, šir. 47, vis. 21. Darovao g. C. F. Nuber.

2. Br. 235. Rub širok i plosnat te isprugan; pokrovac kanala isto tako isprugan; dočim na uvaljenom tanjuriću nema ornamenta. Na dnu tri grančice

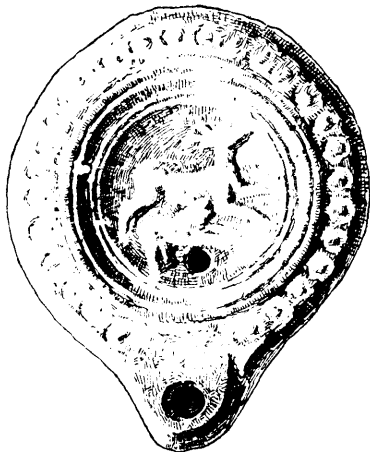
kao znak tvornice. Nosac odug, a svjetiljka u opće sploštena. Duž. 75, šir. 55·5, vis. 20. Nije sigurno, da li je u Osieku nađena.

3. Br. 322. Na rubu i tanjuriću nizovi utisnutih krugljica; rub oširok, tanjurić napadno malen; radnja surova. Duž. 71·5, šir. 55, vis. 30. Dobavio grad Osijek.

4. Osobit oblik ovoga tipa imade svjetiljka br. 342. (sl. 13.). Ona imade na tanjuriću uzak rub i uvaljen tanjurić isprugan. Nosac je kratak; držak odbit. Stajala je na četverouglastom podstavku, koji je stajao na kakvoj ploštini, koja fali. Podstavak je isprugan i izšaran. Ovdje imademo obični današnji svijećnjak. Duž. 70, šir. 56, vis. 28. Darovao g. Antun Madile iz nalazišta donjogr. topničke vojarne.

5. Br. 131. Široki isprugani rub prama kraju pada; tanjurić udubljen i isprugan kao pobočna stijena zdjelice; nosac kratak, držak odbijen. Na dnu u krugu imade napis VICTORIA, gdje je O značajno i više uglato. Duž. 73, šir. 60, vis. 26. Darovao g. C. F. Nuber.

6. Br. 238. Na rubu niz krugova; na uvaljenom tanjuriću na desno trči jelen, a pod njim pas, koji ga za rebra ugriza (sl. 14.). Nosac je dosta kratak, drška nema. Duž. 74, šir. 63, vis. 24. Nije sigurno, da li je u Osijeku nađena.

Sl. 14. Zemljana lampica. Iz Osijeka. $\frac{2}{3}$ nar. vel.

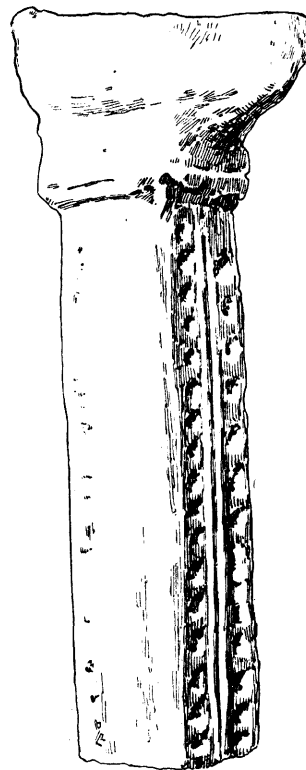
7. Br. 560. Pokrovac, koji po obliku ovamo spada (sl. 15.); na tanjuriću imade poprsje i 2 rupe za ulje. Imao je i držak. Darovao g. Makso Zucker.

U glavnom su istoga oblika dvije svjetiljke, koje imadu okomit držak na tanjuriću.

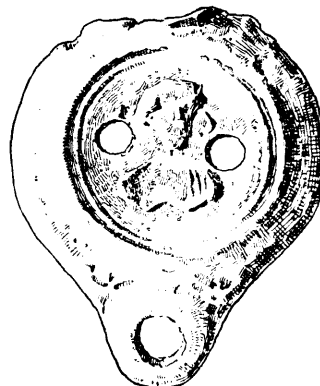
8. Br. 545. (Sl. 16.). Na rubu dva kruga, a na tanjuriću amfora sa vertikalno

ispruganim tijelom. Na dnu dva koncentrična kruga. Duž. 66, šir. 49, vis. 26. Darovao g. Đuro Flatschner.

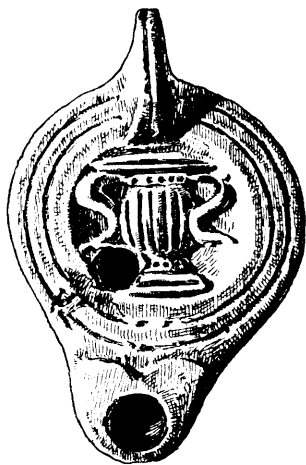
9. Br. 233. Imade isti oblik. Na rubu 4 grozda vinove loze, a u sredini

Sl. 13. Zemljana lampica sa podstavkom. Iz Osijeka. $\frac{2}{3}$ n. v.

Sl. 15. Ulomak zemljane lampice. Iz Osijeka. $\frac{2}{3}$ n. v.

Sl. 16. Zemljana lampica.
Iz Osijeka. $\frac{2}{3}$ nar. vel

A imao grbe, ondje ove imaju po tri pruge. Oblik nosca bi u glavnom opet sjećao na tip B., samo je zavoj sa ugla produljen i obilazi tanjurić.

1. Br. 245. Mala svjetiljka surove radnje. Na pokrovcu se ne raspoznaju nikakve crte ornamenta; tanjurić plosnat. Duž. 67, šir. 44, vis. 30. Od smeđe gline. Darovao g. Weltmann.

2. Br. 229. Na dnu dva koncentrična kruga. Na pokrovcu na rubu tanjurića pruge mjesto grba; držak. Duž. 80, šir. 52, vis. 33. Mora da je i u novije vrijeme rabila, jer je još veoma masna.

3. Br. 237. Isto takova, ali malo veća. Duž. 81, šir. 53, vis. 33.

4. Br. 223. Nešto surovije radnje; konture na pokrovcu više izlizane. Duž. 80, šir. 53, vis. 35. Ove tri zadnje su od smeđe gline načinjene.

5. Br. 235. Još surovije radnje; ni na dnu ni na pokrovcu ne vide se nikakve konture. Duž. 84, šir. 56, vis. 36.

6. Br. 323. Skroz nepravilno građena. Duž. 87, šir. 60, vis. 38. Ove su dvije od žuto-crvene gline. Dobavio grad Osijek.

D.

na tanjuriću posudica sa drškom. Držak odbit. Duž. 71, šir. 52 $\frac{1}{2}$, vis. 24. Radnja surova i prosta; od smeđe zemlje.

10. Br. 326. imade sličan oblik. Zdjelica je više okrugla, rub, čini se, da je bio isprugan; preko drška je provrtana rupa. Duž. 64, šir. 53, vis. 28^{mm}. Radnja surova. Dobavio grad Osijek.

Od ove vrste su nađena dva komada u Mitrovici. Brunšmid Vjestnik IV, pg. 192. sl. 80, 81 i 82.

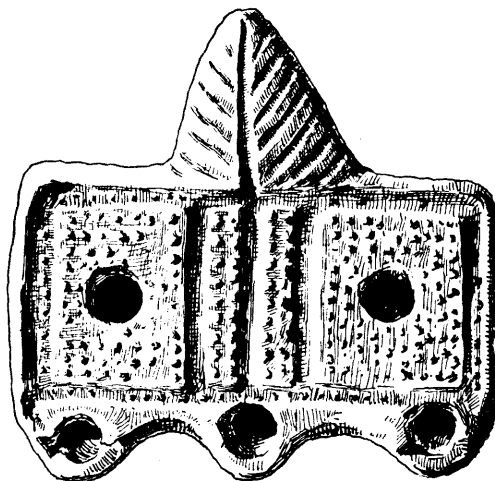
Odug tip sa dosta širokim i dugim kanalom imade niz svjetiljaka od prilično lijepo do veoma surovo izrađenih. Na dnu nemaju ni znaka, ni ornamenta; na rubu pokrovca držak kao pređašnje, a gdje je tip

E.

Novi i neobičan tip imaju one svjetiljke, kojima zdjelica nije okrugla, kao kod svih ostalih, nego četverouglasta sa više otvora za stijenje. Ovi su otvori tako učinjeni, da je pobočna stijena na stanovitoj strani tek nešto iskrenuta. Ove su služile za praktičnu porabu u kući, što se još iz toga vidi, što imaju držak. Ornamentat je na pokrovcu jednostavan: nizovi točaka bilo ispupčanih ili utisnutih. Držak prikazuje običan oblik lista.

1. Br. 251. Na pokrovcu tri otvora za stijenje, tri niza utisnutih točaka jedna rupa za lijevanje ulja i držak u obliku lista. Duž. na pokrovcu 64, šir. 36, vis. 28. Darovao g. C. F. Nuber.

2. Br. 270. (Sl. 17.). Na pokrovcu imade isto tako tri otvora za stijenje i dva otvora za ulijevanje ulja. Dva su otvora radi simetrije, jer je nutarnji prostor samo jedan. Oko čitavoga gornjega polja imade niz ispupčanih točaka, a nutarnji se dio dijeli na dva dijela, koji su razdijeljeni sa dvije pruge, te na svakoj po dva niza ispupčanih pruga. Držak u obliku lista. Duž. 82, šir. 45, vis. 24. Darovao isti.

Sl. 17. Zemljana lampica. Iz Osijeka. $\frac{2}{3}$ n. v.

Svjetiljke, koje su imale držak u obliku lista, mora da su u Mursi bile dosta običajne, jer se takovih fragmenata prilično našlo. Po ostacima raspoznaje se, da su svjetiljke i sa okruglom zdjelicom imale drške u obliku lista, a br. 134. je jedna čitava. Broj 141 sa napisom VICT imade držak također u obliku lista, koji imade nešto dulji vrat nego li je obično. Na tanjuriću imade relief amforu i dvije rupe za ulijevanje ulja. Kakav je bio nosac, to se ne da točno razabrati, može lako biti, da je imao oblik, kakav smo kod B navodili; na

to nas bar jedan zavoj upućuje. Izvan svega imade još ispod drška probušenu rupu, kojoj svrha nije sasvim jasna. Jedan fragmenat imade također s gornje strane oblik lista, a odozdo ljušturu.

F.

Više otvora za stijenje sa oduljim kanalom imadu okrugle svjetiljke, koje se na ni jedan od navedenih tipova usko ne prislanjaju. One su služile čisto praktičnoj svrsi i bile su prilagođene za prenos, jer imadu drške. Sve svjetiljke, koje imadu više otvora za stijenje, imadu i svoj držak.

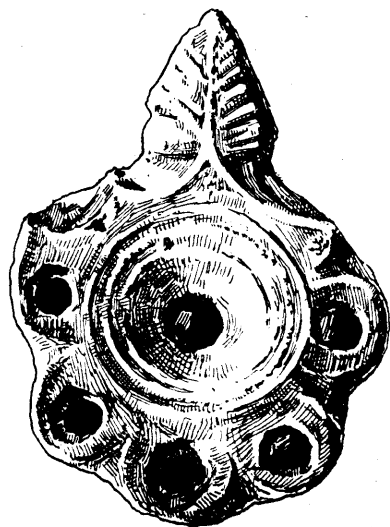
1. Br. 255. Okrugla zdjelica sa dva nosa imade na dnu kao i na rubu tanjurića utisnute točkove. Držak fali. Dužina od nosa preko sredine 64, šir. 47, vis. 26. Darovao g. C. F. Nuber.

Na Optujskom rimskom groblju nadena je slična svjetiljka s novcem Vespasijana. Dr. Fischbach II. 404.

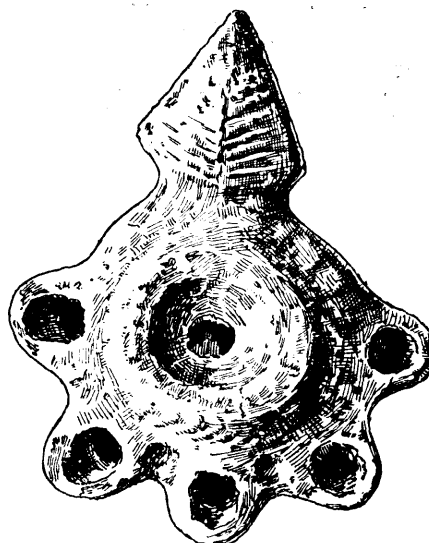
2. Br. 2816. Okruglja svjetiljka sa tri nosca. Tanjurić je ravan te je na širokom rubu isprugan, u sredini rupa za lijevanje ulja. Kanali za stijenje su odugi te imade svaki još rupicu za ravnanje fitilja. Držak je odbit. Duž. 93, šir. 67, vis. 32. Darovao g. C. F. Nuber.

Slična se našla i na Optujskom groblju. Dr. Fischbach. II. 406.

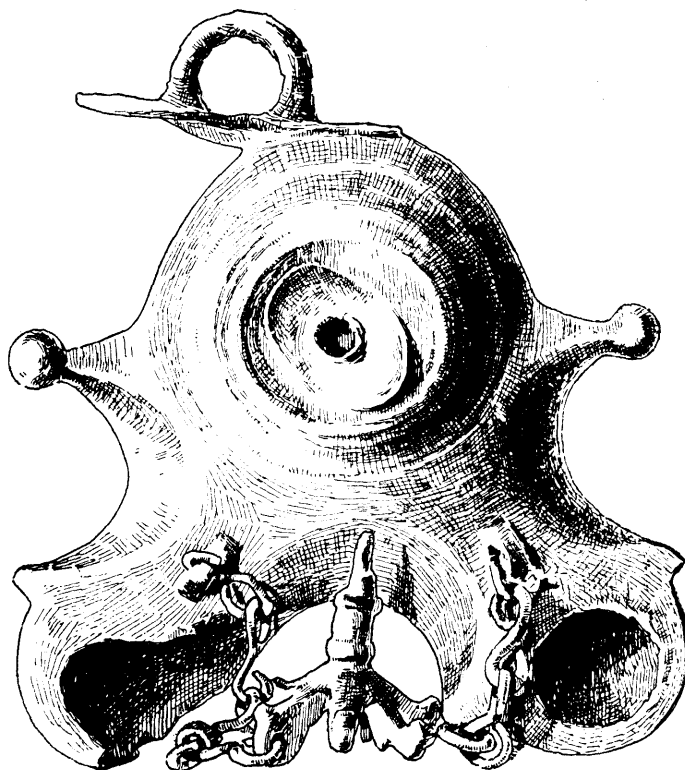
3. Br. 134. (sl. 18.) sa gore navedenim napisom FAB imade pet otvora za stijenje, držak u obliku lista i ornamente pruge. Od smeđe gline. Duž. 84, šir. 60, vis. 25. Darovao g. C. F. Nuber.

Sl. 18. Glazirana zemljana lampica.
Iz Osijeka. $\frac{2}{3}$ nar. vel.

Sl. 19. Glazirana zemljana lampica.
Iz Osijeka. $\frac{2}{3}$ nar. vel.

Sl. 20. Bronsana lampica. Iz Osijeka. $\frac{2}{3}$ nar. vel.

4. Br. 281. (sl. 19.). Okrugla svjetiljka sa pet otvora, koji nemaju kanala, te su otvori za fitilj tako učinjeni, da je pobočna stijena iskrenuta. Rub tanjurića se uzdiže, dočim mu sredina duboko pada u otvor za lijevanje ulja. Držak je u obliku lista te uzdignut. Čitava svjetiljka je žuto kalajsana. Duž. 66, šir. 54, vis. 37. Darovao isti.

5. Svjetiljka br. 268, načinjena od smeđe gline, imade oblik okrugle zdjelice. Nosac joj je od pobočne stijene istisnut; na rubu tanjurića imade dvije grbe, kojima nas sjeća na tip A, držak je odbit. Tanjurić je uvaljen te imade oko rupe koncentrične krugove. Šir. 72, vis. 28. Darovao isti.

6. Uz ovaj tip prislanja se svjetiljka od bronza br. 2815 sa okruglom zdjelicom i sa dva oduga kanala za stijenje. Tanjurić se na okrajku uzdiže, a u sredini imade cijev, koja probija dno. U ovu je cijev utaknuta druga u podobi lijevka. Nad kanalima imade dvije karike, u kojima su lančići, treći je lančić bio utaknut valjda u kolut, što je kod drška, gdje imade još uzdignuto pero. Na rubu zdjelice imadu dva šiljašta nastavka. Svjetiljka je bila učinjena da visi. Duž. 114, šir. 72, vis. 35. (Sl. 20.). Za ovu nije sigurno, da je u Osijeku nađena.

7. Br. 241. je opet svjetiljka od smeđe gline načinjena u obliku okrugle zdjelice. Nosac joj je kratak. Na dnu imade u krugu u sredini i na kraju ornament: točka u dva koncentrična kruga i kao grančicu. Uvaljen tanjurić imade u naokolo krugove; sredina je razbita. Kod nosa je označena rupa za ravnaje fitilja. Drška nema, niti je rabljena. Možda nije ni bila učinjena za svagdanju porabu. Šir. 82, vis. 26. Dobavio grad Osijek.

8. Br. 1294. Okrugla svjetiljka od crvene pečene gline sa tri otvora za fitilj. Držak odbit; tanjurić razbit; bez ornamenta. Šir. 64, vis. 29. Dobavio grad Osijek.

9. Br. 263 je fragmenat svjetiljke, stičan predašnjoj, sa tri otvora za fitilj, koji su bili malo ne sasvim na rubu tanjura. Na dnu imade tri koncentrična kruga, što gornja nema, a držak je otvoren, da se može prst provući. Vis. 35. Darovao g. C. F. Nuber.

10. Br. 240. Okrugla svjetiljka od crveno pečene zemlje sa tri otvora za fitilj. Držak odbit imao je oblik koluta, da se može prst provući. Radnje dosta proste, bez ornamenta. Šir. 70, vis. 27.

11. Br. 278. Okrugla svjetiljka od crveno pečene zemlje sa pet otvora za fitilj. Radnje priproste, bez ornamenta. Držak sasvim odbit. Šir. 91, vis. 33. Darovao g. C. F. Nuber.

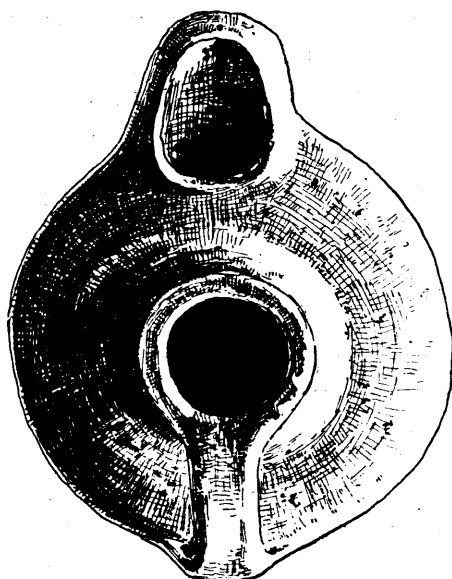
G.

Okrugle svjetiljke, prilično surove radnje, imadu gornji dio tako učinjen, da se rub otvora za lijevanje ulja uzdiže, a od ovoga vodi držak, koji se opet sa rubom zdjelice spaja. Ovaj je držak većinom otvoren, da se može prst provući, jedanput je zatvoren. Svjetiljke su učinjene u jednom komadu.

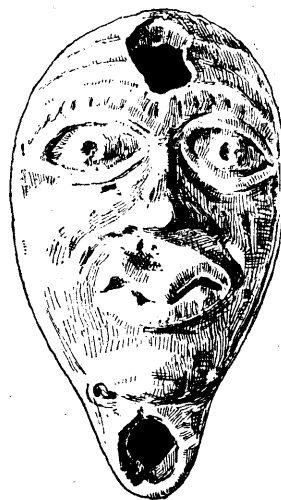
1. Br. 280, oštećena; fali joj nosac i držak. Rub tanjurića se ponješto spušta, a kod rupe se opet uzdiže. Šir. 68, vis. 38. Darovao g. C. F. Nuber.

2. Br. 318. Rub se tanjurića ponešto uzdiže, a kod rupe je gore zakrenut kao i kod predašnje. Nosac za fitilj je također otegnut. Šir. 77, vis. 41. (Sl. 21.).

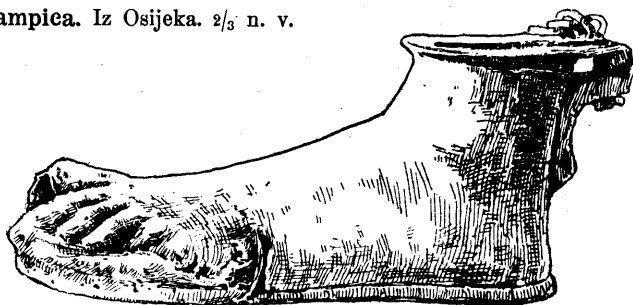
3. Fragmenat svjetiljke istoga oblika crno kalajsan.

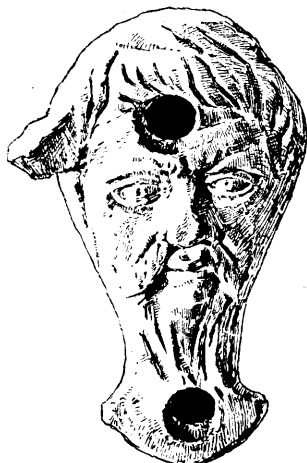
Sl. 21. Zemljana lampica. Iz Osijeka. $\frac{2}{3}$ n. v.

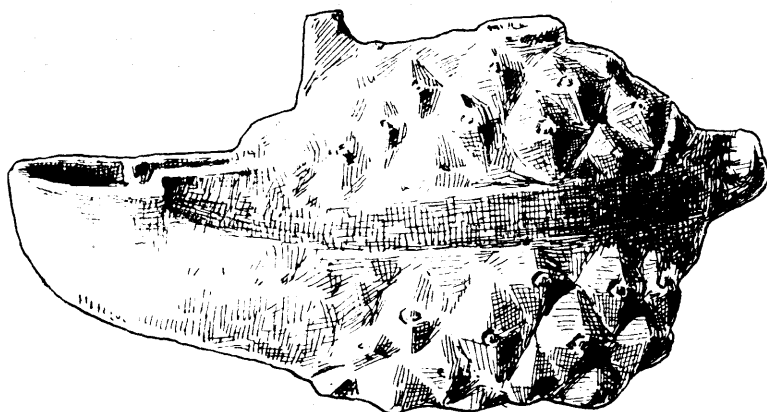
Sl. 22. Zemljana lampica. Iz Osijeka.
 $\frac{2}{3}$ nar. vel.

Sl. 24. Bronsana lampica. Iz Osijeka. $\frac{2}{3}$ nar. vel.

Sl. 23. Zemljana lampica.
Iz Osijeka. $\frac{2}{3}$ n. v.

Sl. 25. Zemljana lampica. Iz Osijeka. $\frac{2}{3}$ nar. vel.

4. Br. 230. Gornji se dio ponešto razlikuje od svjetiljke br. 280, krajnji je rub oštiji, otvor za lijevanje ulja se malo spušta kao lijevak; držak zatvoren. Žuto kalajsana. Šir. 63, vis. 40.

H.

Svjetiljke načinjene u obliku kakovoga predmeta: glave, noge, ananas-ploda, prislanjaju se ponešto uz t. zv. reljef-svjetiljke, nu one se mogu naoseb uzeti, jer se opet u mnogome od njih razlikuju. One su bile učinjene za svaganju praktičnu porabu, a možda su služile i u sakralne i sepulkralne svrhe.

1. Br. 282. (Sl. 22.). Svjetiljka, kojoj gornju stranu sačinjava lice čovječe dosta surove radnje: oči napadno velike i koso ležeće, usnice isprevijane. Na niskom čelu rupa za lijevanje ulja, ispod brade nosac za fitilj. Kroz čitavo dno imade pruge kao list; nerabljena. Duž. 83, šir. 46,5, vis. 30,5. Darovao gosp. C. F. Nuber.

2. Br. 2249. (Sl. 23.). Svjetiljka u obliku čovječe glave dosta prikladne radnje. Kosa spuštena na čelo, brada se spušta u kanal za fitilj, a otvor podsjeća svojim trokutnim oblikom na otvore, koji su kod svjetiljaka sa tipom B. S jedne je strane pritisnut šiljak, koji bi imao biti na mjesto uha, s druge strane nema ništa. Dno je isprugano kao list. Nerabljena. Duž. 76, šir. preko čela 43, vis. 32. Darovao grad Osijek.

3. Br. 2814. (Sl. 24.). Oblik noge sa potplatom imade jedna svjetiljka od bronza. Na rubu otvora za ulje imade još ostatak lančića; otvor za fitilj bio je ispod palca, koji je oštećen, pa se tako ne vidi, gdje je bio drugi kraj lančića pričvršćen. Duž. 96, šir. 34, vis. 46.

4. Br. 266. (Sl. 25.) je oveća svjetiljka u obliku ananas-ploda. Kanal za fitilj otegnut, imade rupu za iglu. Svojim oblikom sjeća na oblik nosca kod tipa A. Nasuprot nosa imade izbočinu, da se označi držak. Na gornjoj strani kraj rupe za lijevanje ulja bio je držak kao kolut. Svjetiljka može sigurno stojati nu ipak je bila načinjena da visi. Duž. 149, šir. 75, vis. 77. Darovao g. Franjo Sedlaković.

I.

Dvije svjetiljke proste i surove radnje svojim oblikom u opće sjećaju na konture oblika, što smo ga naveli pod br. 2249. Zdjelica im je okrugla sa glatkim podstavkom, gornji dio plosnat sa dosta velikim otvorom za lijevanje ulja. Nosac je napadno otegnut, a na lijevoj strani imadu šiljastu grbu, koja nas sjeća na nespretno uho kod broja 2249.

1. Broj 234. je dug 75, šir. 54, vis. 31. Čini se, da nije rabljena.

2. Broj 228. je dug 73, šir. 50, vis. 29. Ova je morala biti i u novije vrijeme u porabi, jer je još skroz mastna od ulja.

Svjetiljka br. 244. sa križem u sredini i sa 12 glava apoštola u reljefu, naokolo ruba moderna je kopija lijepoga starokršćanskoga originala. Duž. 97, šir. 62, vis. 33,5. Darovala gđa. Kirchbaum u Vukovaru.

Sa križem u sredini ali bez glava kod Dr. Fischbacha tab. II. sl. 399.

V. Celestin.